

O problemima transliteracije s grčkoga na hrvatski jezik

U raznovrsnoj jezičnoj djelatnosti često dolazi do međusobnog dodira dvaju jezika. Taj se odnos na planu sadržaja ostvaruje u nekom vidu prijevoda, a na planu izraza raznim vrstama prilagodbi koje imaju svoje posebne nazive. Naime, jezik izvornik može imati isti tip pisma, npr. latinicu, a da isti fonem ne bude izražen istim grafemom kao u jeziku primaocu. S druge strane, jezici se mogu razlikovati po tipu pisma, zato što se razlikuju, npr. grčko pismo i latinica. U oba slučaja jezik primalac nastoji tuđi izraz prilagoditi svojem kada zbog raznih razloga ne može ili neće zadržati originalnu grafiju ili izgovor.

Takav oblik prilagodbe naziva se transkripcijom, a s obzirom na segmente jezika izvornika koje promatra postoje njene podvrste s posebnim imenima: fonetska transkripcija, fonološka transkripcija, uska transkripcija, široka transkripcija itd. Transkripcija prema tome prije svega služi za prenošenje glasovnog sustava. Prilagodba grafijskog sustava obično se naziva transliteracijom, a neki je zovu i grafološkom transkripcijom.

Transliteracija, dakle, predstavlja takav vid transkripcije u kojem se grafemi jednog pisma zamjenjuju grafemima drugog pisma. Ona se najčešće i primjenjuje upravo kod različitih tipova pisama i, uz primjenu određenog grafičkog "ključa", omogućuje vraćanje u izvorni oblik. Da bi transliterirani oblik ispunio svoju svrhu, on mora biti takav da dočara primaocu što točniji izraz originalnog oblika grafičkim sredstvima njegova vlastita jezika. Pri tome treba, koliko je god to više moguće, težiti za odgovarajućom fonetskom korespondencijom između grafijskih sustava obaju jezika, tako da transliterirani oblik nema niti jedan suvišan podatak, ali isto tako niti jedan podatak manje u odnosu prema samom originalu.

Jezik čije pismo često podliježe transliteraciji upravo je grčki. Prvu prilagodbu vlastitu jeziku učinili su Rimljani. Radilo se zapravo o transkripciji, jer je prilagodba načinjena prema glasovima a ne slovima grčkoga jezika. Rimljani su, naime, razvijajući svoje pismo iz grčkoga zadržali gotovo polovicu slova nepromijenjenima, a od druge polovice dio su preoblikovali a dio izbacili. Pri tome su se držali istog principa kao i Grci da je svako slovo jednostavan znak. No dok u latinskom, s izuzetkom x, svakom slovu odgovara jedan glas, u grčkom su neka slova znakovi za složene i aspirirane konsonante. Zato su Rimljani, preuzimajući grčke riječi onako kako su ih čuli, one glasove za koje su imali vlastito slovo (bilo isto, bilo preoblikovano) tako i pisali: A = A, Δ = D. Složene pak i aspirirane konsonante bilježili su kombinacijom slova: Θ = th, φ = ph, χ =

ch, $\rho = rh$, $\psi = ps$. *Spiritus asper* preuzet je konsonantom *h*, a velarno [ŋ] s pomoću *n*: $\gamma\kappa = nc$. Grčkom ξ odgovaralo je latinsko slovo *x*, a kako u svom fonološkom sustavu Rimljani nisu imali zvučni spirant *z*, zajedno s glasom preuzeli su i slovo. Na isti način postupili su i s grčkim fonemom [y] preuzevši slovo *y* kad se radi o monoftongu, dok su njegovu zvukovnu osobitost kao poluvokala u diftongu smatrali primjerenijim pisati slovom *u*. Sa *u* je bilježen i monoftongizirani dvoglas *ou*. Isto tako nisu pravili razliku između ϵ i η te o i ω , preuzevši prve glasove sa *e* a druge sa *o*.

Osobita je šarolikost postojala kod transkripcije grčkih diftonga s poluvokalom *u*. *Au* i *Ou* bilježeni su jednako kao i istovrsni latinski diftonzi sa *ae* i *oe*, ili je poluvokal *u* preuzet sa *i*, dakle *ai* i *oi*. Bliskost grčkog zatvorenog *e*-glasa glasu *i*, koje su oba Grci bilježili sa $\epsilon\iota$, rezultiralo je dvojakim preuzimanjem i kod Rimljana, ovisno o izvornom izgovoru, dakle sa *e* i *i*. Iz istog razloga postoje dublete i kod tzv. "dugih" diftonga kod kojih se *u* u starijem stadiju grčkoga jezika odgovaralo, ali je s vremenom nestalo s tragom u pismu kao *iota subscriptum*: $\alpha = ae$, ai i a ; $\eta = e$, $\omega = oe$ i o .

Takav oblik transkripcije prešao je i u one europske jezike koji su preuzeli latinsko pismo i doživio je, kako gdje, svoje daljnje modifikacije uvjetovane fonološkim sustavima tih jezika. S razvojem znanosti o jeziku, kada se javlja potreba za točnijim izražavanjem pojedinih jezičnih segmenata, razvijaju se novi načini transkripcije, od kojih je jedan i transliteracija, postupak kod kojeg se, kako je već rečeno, grafemi jednog pisma zamjenjuju grafemima drugog pisma. Za prenošenje grčkog pisma u latinicu prikazani oblik transkripcije kakvu su sprovedli Rimljani pokazao se nedostatnim, jer između ostaloga nije izražavao distinkciju između ϵ i η , o i ω , niti je bio dosljedan u prenošenju diftonga. Osim toga izostalo je i bilježenje naglasaka kao jedne od bitnih odrednica grčkoga teksta. Da bi se ove manjkavosti ispravile, počeli su se bilježiti naglasci i crtica iznad vokala kao znak njihove duljine. No nedosljednosti su ostajale i dalje, jer su kao treći faktor, negdje više a drugdje manje, uzimani u obzir fonološki i grafijski sustavi živih jezika. Naime, bez obzira na transliteracijski princip "slovo za slovo" htjela se sačuvati i približna glasovna vrijednost originala, čime se povećavala vjerodostojnost transliteriranog oblika. No kako u raznim latinicama isti grafem ne označava uvijek isti glas, pojavljivale su se dublete. Da bi se ove razlike uklonile, usvojila je 1968. godine International Organization for Standardization (ISO) jedinstvena pravila za transliteriranje s grčkoga jezika¹. Budući da je latinica i hrvatsko pismo, postavlja se pitanje našeg odnosa prema ISO sistemu. No da bi on bio razložno iznesen, potrebno je nešto reći o dosadašnjoj transliteraciji s grčkoga na hrvatski jezik.

¹ International Organization for Standardization (ISO Second Draft, ISO Recommendation R 843 Transliteration of Greek into Latin Characters, 1st edition, October 1968).

Premda je za samu transliteraciju nebitno u kojoj se vrsti tekstova pojavljuje, mi ćemo je pratiti kroz dvije razine: u tekstovima prijevodnog i stručnog karaktera, odnosno u onima u kojima se nalazi znatniji broj transliteriranih riječi, te u pravopisima, u kojima bi pravila transliteracije morala biti normirana.

Kod transliteracije s grčkoga na hrvatski zapažaju se dvije osnovne karakteristike. Latinična slova kojima se preuzimaju grčki grafemi pretežno su, u skladu s tradicijom koja inače prevladava, slova latinskog, tj. "rimskog" pisma. S druge strane, na onim mjestima gdje za isti fonem postoji u hrvatskom drugi grafem, on se zamjenjuje slovima naše abecede i cijeli se problem transliteracije postavlja kao pitanje koje slovo upotrijebiti, da li ono iz latinske ili ono iz hrvatske abecede. Naime, bez obzira na glavni princip transliteracije "slovo za slovo", koji je time razlikuje od ostalih vrsta transkripcije, ne može se, kako bi ona u vlastitu jeziku postigla što veću transparentnost i prihvatljivost, potpuno zanemariti fonetski sustav jezika primaoca. Prirodno je da iza istog grafema za različite foneme govornik hrvatskoga jezika podrazumijeva prije glas iz sustava vlastita nego latinskog jezika. S druge strane preuzimanje grafema iz latinskog jezika kojih nema u hrvatskom prisiljava najprije na njihovo "učenje", pa se time stvara posredništvo.

Potrebna je, barem u mislima, transliteracija transliteracije, što je suprotno samoj njenoj biti.

Svi ovi problemi prelamali su se u realizaciji naše transliteracije s grčkoga jezika. Kod slova koja i u latinskom i u hrvatskom jeziku označavaju isti glas hrvatska transliteracija jednaka je latinskoj transkripciji:

gr.	lat./hrv.
α	a
β	b
γ	g
δ	d
ι	i
λ	l
μ	m
ν	n
π	p
ρ	r
σ, ς	s
τ	t

Razlika između ε i η te ο i ω ili se ne pravi, pa se prvi grafemi preuzimaju u hrvatskom isto kao i u latinskom jednostavno sa e, a drugi sa o:

ιδέα = *idea*   ἔργον = *ergon*   ἀρετή = *arete*   Ἰώ = *Io*

ili se kod preuzimanja η i ω na transliterirani vokal stavlja crtica kao znak duljine, čime se, osim razlikovne funkcije, uvodi i osnovna karakterizacija fonema koje su ti grafemi predstavljali:

Δῆλος = *Dēlos*   Πλάτων = *Platōn*

Ponekad se, vjerojatno zbog osobina tiskarskog sloga, umjesto crtice pojavljuje "krovnić" koji obično služi za oznaku zavnutog naglasaka (cirkumfleksa), što s obzirom i na praksu bilježenja naglasaka kod transliteriranih oblika može dovesti do nepreciznosti i zabune:

aisthēsis (αἴσθησις) : *epistēmon* (ἐπιστήμων)

Konsonant κ gotovo je redovito transliteriran sa *k*, nasuprot latinskoj grafiji sa *c*. Razlog valja tražiti u tome što u hrvatskom *c* označava drugi fonem:

gr.	lat.	hrv.
Κύκλωψ	<i>Cyclops</i>	<i>Kyklops</i>

Ponekad se, doduše, omakne i hrvatsko-latinska kombinacija *Kyklops*.

Premda bi oblik *character*, gr. $\chiαρακτήρ$, na mjestu gdje je potvrđen, trebao biti transliteracijski oblik, radi se zapravo o latinskoj transkripciji.

Kod transliteracije aspiriranih konsonanata θ , ϕ i χ kolebanje je najveće. Rimljani su aspiratu bilježili svojim slovom *h*, pa se njihov transkribirani oblik uvijek sastoji od dva znaka: $\theta = th$, $\phi = ph$, $\chi = ch$. Ovi su digrami većinom preuzeti i u transliteracijsku praksu:

gr.	hrv.
Θεόδωρος	<i>Theodoros</i>
φιλόσοφος	<i>philosophos</i>
ἄρχων	<i>archon</i>

Promijenjeni izgovor ovih grafema u latinskom jeziku, a u nekim jezicima i njih samih (npr. u talijanskom), preuzet je i u našu transkripciju:

gr.	lat.	hrv.
θέατρον	<i>theatrum</i>	<i>teatar</i>
Δελφοί	<i>Delphi</i>	<i>Delfi</i>
Ἀρχιλόχος	<i>Archilochus</i>	<i>Arhiloh</i>
ali χάος	<i>chaos</i>	<i>kaos</i>

Odatle ih je preuzela dijelom i transliteracijska praksa, ali to preuzimanje nije bilo jednoznačno. Latinska grafija *th* za θ zadržana je u potpunosti: πάθος =

pathos, ἔθος = *ethos* itd. Tako je u transliteriranom obliku, za razliku od transkribiranog, očuvana razlika prema τ (= *t*). Kod transliteracije grafema φ kadšto je preuzimano transkripcijsko rješenje s *f*: φαντασία = *fantasia*, φιλοσοφία = *filosofia* itd. Pisanje sa *f* može se, osim utjecajem transkripcije, objasniti i činjenicom da ono tradicijski jednoznačno upućuje na grčko φ i omogućuje u potpunosti transliteracijsku preciznost.

Međutim, ovakva preciznost i distinktivnost nije sačuvana u transliteraciji grafema χ. Kad je i u transliteraciju preuzeto transkripcijsko rješenje sa *h*, ono se izjednačilo sa slovom *h* kojim je preuzet grčki oštri hak (*spiritus asper*):

gr.	lat.	hrv.
τέχνη	<i>techne</i>	<i>tehne</i>
ἱστορία	<i>historia</i>	<i>historia</i>

Treba reći da se transkripcijsko *k* za χ nikada ne pojavljuje u transliteraciji, ali se kod ovog grafema javlja i treća varijanta *kh* (uz *ch* i *h*), koja u hrvatskom čuva njegovu fonetsku vrijednost: σχήματα = *skhemata*.

Dvostruki grčki fonem [ks] koji su Grci i Rimljani bilježili jednim znakom ξ, odnosno x, također je transliteriran dvojako. Dijelom je preuzeta latinska grafija, a dijelom je fonetska vrijednost izražena u hrvatskom s dva znaka *ks*:

gr.	lat.	hrv.
Ξέρξης	<i>Xerxēs</i>	<i>Xerxes/Kserksēs</i>

Premda je i ζ u početku u grčkom jeziku označavao dvostruki fonem [zd] ili [dz], on se s vremenom monofongizirao. Rimljani su, budući da ga nisu imali u svom fonetskom sustavu, zajedno s glasom preuzeli i slovo koje je odatle ušlo i u ostala latinična pisma, pa se podjednako upotrebljava i za transkripciju i za transliteraciju: Ζάμα = *Zama*. Vrlo su rijetki hiperkorektni oblici poput *Dzeus* za Ζεύς, obično pri traženoj fonetskoj preciznosti. S druge strane, također dvostruki fonem [ps], gr. ψ, transliterira se identično latinskoj transkripciji sa *ps*: Καλυψώ = *Kalypsō*.

Početno grčko ρ i drugo u nizu od dva ρρ bilo je aspirirano, pa su ga Rimljani bilježili sa *rh*. Isti način bilježenja ostao je i u transliteraciji: ῥήτωρ = *rhetor*, Πύρρος = *Pyrrhos*.

Poput ζ Rimljani u svom glasovnom sustavu nisu imali ni fonem [ʝ], pa su za pisanje grčkih riječi zajedno s glasom preuzeli i slovo. U svojoj latinskoj modifikaciji ono je ušlo i u neke druge latinične abecede. Kako u hrvatskom jeziku također ne postoji takav fonem a da bi se izbjeglo miješanje s transkripcijskim *i*, zadržano je latinsko slovo i za našu transliteraciju: σύμβολον = *symbolon*.

U grčkim se riječima mogu pojaviti dva ista konsonanta. Transliteracija ih, za razliku od transkripcije, bilježi oba: Παλλάς = *Pallas*, Ὀδυσσεύς = *Odyssseús*.

Iznimni je slučaj dvostrukog gama $-\gamma\gamma$, kao i slijeda konsonanata $-\gamma\kappa$, $-\gamma\xi$ i $-\gamma\chi$. Ovdje se radi o spoju velarnog nazala [ŋ] i bilo kojeg guturala.

Taj su nazalni glas Grci bilježili sa γ ali je, kako to potvrđuje latinska transkripcija, bio izgovaran kao u našoj riječi *Anka*. U transliteraciji preteže transkripcijsko pisanje sa *n* - *ng*, *nk*, *nks* i *nkh/nh*: Σφίγγξ, Σφινγγός = *Sfinks*, *Sfingos*, λόγγη = *lonhē*. Vrlo su rijetki primjeri dosljedne transliteracije "slovo za slovo" s oblicima *Sphigx*, *Sphiggos*.

Kod grčkih diftonga složenih sa *i* čisti je vokal redovito transliteriran kao *i* u slučajevima kada je monoftong, a poluvokal *i* gotovo redovito s *i*. Pojedinačni transkripcijski latinizmi poput *Thermopylae* za gr. Θερμοπύλαι očite su "omaške":

gr.	hrv.
παιδαγωγός	<i>paidagogos</i>
Κροϊσος	<i>Kroisos</i>
Αινείας	<i>Aineias</i>

Ima katkada i preuzimanja s *j*: *Ajnejas*, *Ojdipūs*. Kod tzv. nepravih diftonga koji imaju *iota subscriptum*, ono je jedanput uzimano u obzir, a drugi put nije. U prvom slučaju transliterirani su samo čisti vokali, a u drugom je *iota subscriptum* preuzeto sa *i*. Pri tome se obično bilježi nad čistim vokalima znak duljine:

gr.	hrv.
Θράκη	<i>Thráikē/Thráikē</i>
Μηονίη	<i>Mēionīē</i>
ῥαψῳδός	<i>rhapsōidos</i>
i	
ῥάδιος	<i>rhádios</i>
τραγωδία	<i>tragōdíā</i>

Kod diftonga s poluvokalom *u* redovito je ovo zadnje slovo transliterirano sa *u* po uzoru na latinsku transkripciju. Izuzetak je *ou* kod čije transliteracije prevladava njegov monoftongizirani izgovor sa *u*, ali ima i slučajeva bilježenja "slovo za slovo", dakle *ou*:

gr.	hrv.
αὐλή	<i>aulē</i>
Δευκαλίων	<i>Deukaliōn</i>
πλουτοκρατία	<i>plutokratia/ploutokratia</i>
νοῦς	<i>nūs/noūs</i>
Μοῦσα	<i>musa/mousa</i>

Osim raznolikosti u transliteraciji pojedinih grčkih slova može se iz gore navedenih primjera vidjeti da ne postoji niti ujednačenost u pogledu bilježenja duljina i naglasaka. Dok se vokali obilježeni crticom $\bar{e}$ i $\bar{o}$ za η i ω pojavljuju podjednako uz one bez crtice, pisanje naglasaka mnogo je rjeđe i može se naći pretežno u stručnim i znanstvenim tekstovima.

Jedan od razloga ove transliteracijske neujednačenosti vjerojatno leži u tome što njena pravila kod nas donedavno nisu bila normirana. Počevši od Brozova *Hrvatskog pravopisa iz 1893*² pa nadalje, u svim su pravopisima više ili manje temeljito obrađena samo pravila za transkripciju, a transliteracija je primjenjivana kao samorazumljiva na jedan od već spomenutih načina. Tek u Anićevu i Silićevu *Pravopisnom priručniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*³ prvi je put izložen način transliteracije tako da je alfabetiskim redom iza grčkog grafema naveden latinički, a zatim se za svako slovo posebno navode primjeri. Osnovna je karakteristika ove transliteracije oslanjanje na latinsku grafiju ($\xi = x$, $\varphi = ph$, $\chi = ch$) s izuzetkom ou koji je transliteriran sa ou . Duljine se bilježe ($\bar{e}$, $\bar{o}$), a naglasci samo u primjerima bez navođenja nekog pravila o tome: Ζήνων = $Z\bar{e}n\bar{o}n$.

O problemima transliteracije kod nas je relativno malo pisano. Osvrt na spomenuti ISO sustav napisao je u *Jeziku* Antun Slavko Kalenić⁴ preporučujući ga osobito u međunarodnoj i bibliotečnoj praksi. Kako se on u nekim rješenjima bitno razlikuje od naše dosadašnje, makar i neujednačene, prakse, u istom se časopisu Domagoj Grečl⁵ kritički osvrnuo na taj prijedlog i založio za način koji se zasniva na latinskoj transkripciji (ch , x , y). Konačno je komisija za pravopisna pitanja Hrvatskog društva klasičnih filologa objavila svoj prijedlog transliteracije u glasilu Društva 'Nuntius'⁶. On je napravljen na temelju rješenja kakva su primjenjivana u drugoj knjizi *Povijesti svjetske književnosti*⁷. Stav je komisije da se u tekstovima namijenjenim inozemnom čitaocu transliteriranje vrši prema ISO sistemu, a da se u tekstovima namijenjenim domaćem čitaocu upotrebljava transliteracija prikladnija glasovnom i grafijskom sustavu hrvatskoga jezika prema ovim pravilima:

² I. Broz, *Hrvatski pravopis*, Zagreb 1893.

³ V. Anić - J. Silić, *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Liber/ŠK, Zagreb 1986.

⁴ A. S. Kalenić, *Kako treba transliterirati s grčkoga?*, "Jezik", br. 3, Zagreb 1982.

⁵ D. Grečl, *O transkripciji grčkoga alfabeta latiničnim*, "Jezik", br. 1, Zagreb 1983.

⁶ Philologorum Classicorum Societatis Croaticae *Nuntius IIII*, Zagrabiae MCMXCI.

⁷ *Povijest svjetske književnosti*, knjiga 2, Mladost, Zagreb 1977.

OPĆA PRAVILA

- 1) Za transliteriranje se upotrebljavaju latinična slova hrvatske abecede uz dodatak latinskog slova *y*.
- 2) Pri transliteriranju se uzima u obzir fonetska vrijednost grčkih slova.

POJEDINAČNA PRAVILA

1) Dugi vokali η i ω označavaju se crticom iznad slova kao oznakom njegove duljine: $\bar{\epsilon}$ i $\bar{\omicron}$.

2) Vokal υ , kad je monoftong i u diftongu $\upsilon\iota$, transliterira se latinskim slovom *y*.

Kad je kao poluvokal drugi dio diftonga, transliterira se sa *u*: $\alpha\upsilon = au$.

Monoftongizirani diftong $\oupsilon\upsilon$ transliterira se sa $\bar{u}$ iznad kojega je crtica kao znak duljine.

3) ι se i kao monoftong i kao poluvokal u diftongu transliterira sa *i*: $\iota = i$, $\epsilon\iota = ei$.

Iota subscriptum transliterira se s *j*: $\eta = \bar{\epsilon}j$.

4) Kod dijereze vokali se promatraju kao monofonzi, a znak

dijereze ($\cdot\cdot$) bilježi se i kod transliteriranih slova: $\alpha\dot{\iota} = a\dot{i}$, $\alpha\dot{\upsilon} = a\dot{y}$.

5) Grčki grafemi za dvostruke konsonante ξ i ψ transliteriraju se s dva slova: *ks* i *ps*.

6) Aspirirani konsonanti transliteriraju se s dodatkom slova *h*: $\theta = th$, $\phi = ph$, $\chi = kh$.

7) Početno ρ i drugo ρ u $\rho\rho$ ($\rho\rho$) transliteriraju se sa *rh*.

8) Velarno *n*, koje se u grčkom jeziku bilježi sa γ , transliterira se sa *n*: $\gamma\gamma = ng$, $\gamma\kappa = nk$, $\gamma\xi = nks$, $\gamma\chi = nkh$.

9) Dva ista konsonanta, osim $\gamma\gamma$, jednako se i transliteriraju: $\lambda\lambda = ll$.

10) *Spiritus lenis* (°) se ne preuzima, a *spiritus asper* (´) preuzima se kao *h* koje se bilježi ispred vokala ili diftonga nad kojim u originalu stoji: $\acute{\alpha}\lambda\lambda\acute{\alpha} = allá$, $\acute{\alpha}\upsilon\tau\acute{o}\varsigma = autós$; $\acute{\alpha}\rho\mu\acute{o}\delta\iota\omicron\varsigma = Harmódios$, $\acute{\alpha}\iota\mu\alpha\sigma\acute{\iota}\acute{\alpha} = haimasiá$.

11) Naglasci se bilježe onakvi i na onom vokalu kako je to u grčkom originalu. Kod diftonga to znači na *i* i *u*: $\phi\acute{\epsilon}\rho\omega = phérō$, $\sigma\phi\acute{o}\varsigma \acute{\alpha}\nu\theta\rho\omega\pi\omicron\varsigma = sophòs ánthrōpos$, $\acute{\epsilon}\rho\omega\varsigma = Érōs$, $\delta\acute{\alpha}\iota\mu\omicron\nu\nu = daímōn$, $\pi\acute{\alpha}\upsilon\omega = paúō$.

Kod vokala koji su označeni dužinom naglasak se bilježi iznad crtice: $\mu\acute{\eta}\tau\eta\rho = mētēr$, $\acute{\alpha}\nu\eta\rho \acute{\alpha}\gamma\alpha\theta\acute{o}\varsigma = anēr, agathós$, $\acute{\omicron}\lambda\epsilon\nu\omicron\varsigma = Ōlenos$, $\beta\acute{o}\upsilon\lambda\omicron\mu\alpha\iota = bāloomai$.

Budući da zaviniti (circumfleks) naglasak stoji samo na dugim vokalima i diftonzima, nije potrebno u tom slučaju bilježiti oznaku za duljinu: $\delta\eta\mu\omicron\varsigma = dêmos$, $\acute{\omicron}\psi = Ōps$, $\nu\acute{\alpha}\upsilon\varsigma = naús$, $\pi\acute{\alpha}\iota\varsigma = país$.

GRAFIJSKI SUSTAV TRANSLITERACIJE

a) konsonanti i vokali

A,α	<i>a</i>	ανάβασις	<i>anábasis</i>
B,β	<i>b</i>	Βαβυλών	<i>Babylōn</i>
Γ,γ	<i>g</i>	γίγνομαι	<i>gígnomai</i>
γγ	<i>ng</i>	ἄγγελος	<i>ángelos</i>
γκ	<i>nk</i>	ἄγκυρα	<i>ánkyra</i>
γξ	<i>nks</i>	Σφίγξ	<i>Sphínks</i>
γγχ	<i>nkh</i>	λόγχη	<i>lónkhē</i>
Δ,δ	<i>d</i>	Δαίδαλος	<i>Daídalos</i>
Ε,ε	<i>e</i>	Λέλεγες	<i>Léleges</i>
Ζ,ζ	<i>z</i>	ζώνη	<i>zōnē</i>
Η,η	<i>e</i>	Δημήτηρ	<i>Dēmētēr</i>
Θ,θ	<i>th</i>	μάθημα	<i>máthēma</i>
Ι,ι	<i>i</i>	Φίλιππος	<i>Phílippos</i>
Κ,κ	<i>k</i>	καιρός	<i>kairós</i>
Λ,λ	<i>l</i>	παλαιός	<i>palaiós</i>
Μ,μ	<i>m</i>	μίμησις	<i>mímēsis</i>
Ν,ν	<i>n</i>	νεῦρον	<i>neûron</i>
Ξ,ξ	<i>ks</i>	Ξέρξης	<i>Ksérksēs</i>
Ο,ο	<i>o</i>	πόθος	<i>póthos</i>
Π,π	<i>p</i>	πίπτω	<i>píptō</i>
Ρ,ρ	<i>r</i>	κριτήριον	<i>kritērion</i>
Ρ,ρ	<i>rh</i>	ρήτωρ	<i>rhētōr</i>
ρρ(ρρ)	<i>rrh</i>	Πυρρος (Πυρρός)	<i>Pyrrhos</i>
Σ,σ,ς	<i>s</i>	Σίσυφος	<i>Sísyphos</i>
Τ,τ	<i>t</i>	τέταρτος	<i>tétartos</i>
Υ,υ	<i>y</i>	γυνή	<i>gynē</i>
	<i>u</i>	ναυτίλος	<i>nautílos</i>
Φ,φ	<i>ph</i>	φιλόσοφος	<i>philósophos</i>
Χ,χ	<i>kh</i>	Ἀχιλλεύς	<i>Akhilleús</i>
Ψ,ψ	<i>ps</i>	ὄψις	<i>ópsis</i>
Ω,ω	<i>o</i>	Ὀρίων	<i>Órion</i>
(spiritus asper)	<i>h</i>	ἡμέρα	<i>hēméra</i>

b) diftonzi

αι	ai	παιδιά	paidiá
ει	ei	πείθω	peíthō
οι	oi	μοῖρα	moíra
α	aj	ἄδω	ájđō
η	ĕj	νίκη	níkĕj
ω	ōj	ὠδή	ōjđē
αυ	au	αὐτός	autós
ευ	eu	ψεῦδος	pseúdos
ου	ū	δουλεύω	dūleúō
ηυ	ĕu	ἠϋξάμην	ĕuksámĕn
ωυ	ōu	ἔωυτοῦ	heđutū

c) ostali znakovi

Dijereza diftonga s poluvokalom i : Ἄτρείδης = i : Atreítĕs

Dijereza diftonga s poluvokalom u : ἄπνος = ū : áĥpnos

Ova se transliteracija od ISO sistema razlikuje prvenstveno u tome što se udaljuje od strogođ principa "slovo za slovo" (ISO ima npr.: γκ = gk, φ = f, χ = h, υ = uvijek u, ρ i ϱ = uvijek r) i što uzimajući u obzir i fonetsku vrijednost grĕkih slova predlađe kompromisno rješenje. Da je teško biti dosljedan unutar samo jednog principa, pokazuju kolebanja i u ISO sistemu. Nasuprot preuzimanju φ i χ jednim slovom f i h, θ i ψ preuzeti su sa dva slova th i ps. *Spiritus asper* preuzima se okomitim zarezom ispred slova, ali je *iota subscriptum* preuzet slovom j: á = 'a : α = aj.

Od naše dosadašnje pretežne transliteracije ova se razlikuje po tome što umjesto latinskih slova x i ch predlađe hrvatske ekvivalente ks i kh. Jedini izuzetak je preuzeti y za monoftong υ. S obzirom na karakter grĕkog i hrvatskog jezika i na osobitosti njihova grafijskoga sustava ova pravila omogućuju i približno toĕno ĕitanje transliteriranog grĕkog teksta kao originala i potpuno toĕno vraćanje istoga teksta u grĕko pismo, ĕime je svrha transliteracije ispunjena.

IZBOR IZ LITERATURE

(osim navedenoga u bilješkama)

- 1) D. Boranić, *Prāvopis hrvatskog ili srpskog jezika*, Zagreb 1951.
- 2) *Prāvopis hrvatskosrpskog jezika*, Zagreb/Novi Sad 1960.
- 3) Babić-Finka-Moguš, *Hrvatski pravopis*, Zagreb 1971.
- 4) *Povijest književnih teorija*, Zagreb 1979.
- 5) B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb 1984.
- 6) V. Zamarovsky, *Junaci antičkih mitova*, Zagreb 1985.
- 7) Aristotel, *O duši/Nagovor na filozofiju*, Zagreb 1987.